

Наталія Григорівна Різуненко
викладач мовних дисциплін Аграрного коледжу управління і права ПДАА,
викладач-спеціаліст, Nataly_10@ukr.net

МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА В ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Педагогічна майстерність викладача здебільшого базується на мистецтві спілкування. Спілкування – це зв'язок між людьми, який приводить до виникнення психічного контакту, що виявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаємопереживанні та взаєморозумінні.

Специфіка педагогічного спілкування заключається в тому, що під час його реалізації здійснюється комплексний вплив викладача на студента таким чином, щоб забезпечити ефективне навчання виховання й розвиток нової особистості.

Однозначного тлумачення терміна “культура мовлення” не існує. Наприклад, професор Скворцов Л.І. вважає, що “культура мовлення” - це опанування норм усного та писемного літературного мовлення (правил вимови, наголосу, граматики, слововживання), а також уміння вживати художні мовні засоби в різних умовах спілкування. Вільна енциклопедія дає таке визначення: “Культура мовлення — рівень опанування норм усної та писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування”.

Складовими культури мовлення є: граматична правильність, лексичне багатство; виразність, образність, логічність, доступність, чистота.

Педагогічне мовлення має на меті забезпечити:

- продуктивне спілкування, взаємодію між педагогом та вихованцями;
- позитивний вплив викладача на свідомість, почуття студентів з метою формування їх переконань та мотивів діяльності;
- повноцінне сприйняття, усвідомлення й закріплення знань у процесі навчання;
- раціональну організацію навчальної та практичної діяльності викладача.

Влучно і точно оцінив сили педагогічного слова В.Сухомлинський, який вважав, що “слово — це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво”.

Мовлення викладача повинно бути емоційним. Педагог має звертатися не лише до розуму вихованців, а й дбати про їхні почуття. Лише за такої умови засвоєння навчального матеріалу буде найбільш продуктивним, оскільки "знання, не підкріплені і не зігріті позитивними емоціями, залишають студента холодним й індіферентним, не зачіпають за живе, швидко "вивітрюються".

У навчально-виховному процесі багато важить слово педагога — слово сказане і слово почуте, слово написане й слово прочитане. Звідси — високі вимоги до мови педагога.

Словниковий склад української мови вражає розмаїттям слів, серед яких маємо синоніми, антоніми, пароніми, омоніми, а також загальноновживані слова, професійну лексику. Отож у процесі вивчення різних навчальних дисциплін, мова є тим могутнім засобом, який у вмілих руках педагога здатний активізувати різні сфери пізнання вихованця, його творчі здібності.

Під час характеристики педагогічного спілкування психологи використовують таке поняття, як "стиль педагогічного спілкування" - це сукупність реакцій поведінки, притаманних викладачеві, манера спілкування педагога з студентами, а також його поведінка в різних ситуаціях професійної діяльності.

Стиль педагогічного спілкування залежить від індивідуальності викладача:

- психологічних особливостей особистості;
- інтелекту;
- визначення особистої ролі як викладача.

Чемний педагог не висміюватиме присутніх і не глузуватиме з їхніх вад. Адже, як учить народна мудрість: «Рана загоїться, але слово ніколи», «А від теплого слова й лід розмерзає».

Треба намагатися говорити ясно, стримано, у помірному тоні. Хороше враження на слухачів справляє мова, багато за своїм словниковим складом.

Іншомовні слова треба правильно вимовляти, точно знати їхнє значення та вживати лише тоді, коли ви впевнені, що й іншим вони зрозумілі.

ІНТЕРНЕТ-МЕТОДРАДА як інструмент відкритого ефективного співробітництва з проблем методики викладання у ВНЗ I-II рівнів акредитації".

Слід уникати слів-паразитів: "розумієш", "значить", "ну", "от", "між іншим".

Нечемно, коли викладач демонстративно підкреслює вишуканою мовою свою перевагу над менш освіченим та ще й зверхньо тлумачить йому кожне слово.

Тон у розмові має бути спокійним, ввічливим. Навіть розпорядження можна давати м'яко і при цьому категорично.

У спілкуванні — приємні дотепні жарти. Але, попереджав Бокаччо: "Жарт повинен мати зуби вівці, а не собаки".

Неввічливо під час розмови часто поглядати на годинник. Складається враження, що ви поспішаєте.

У загальній розмові не повинно бути багатозначних поглядів, двозначних висловлювань, натяків, що зрозумілі лише двом. У такому випадку інші почуватимуться незручно.

Не зловживайте спеціальними термінами, іноземними словами. Але якщо вже використовуєте такі слова, тактовно поясніть їх значення. Задумаймося над жартом Юліана Тувіма: "Вживання іноземних фраз — справа щасливого випадку. Іноді щастить сказати правильно".

Не висловлюйте свою перевагу над іншим: "Ти займався нікчемною справою", "Це повинна знати кожна освічена людина", "Це й дурню зрозуміло".

Тактовна людина не буде вживати такі фрази: "Ти повинен...", "Я хочу...", вона замінить їх на: "Добре було б...", "Чи не змогли б Ви...".

Можна впевнено стверджувати, що немає такої людини, яка б ніколи в житті не помилялася, а після допущеної помилки не шукала б можливості спокутувати свою провину і з нетерпінням не чекала, коли її побачать.

Вибачення — це словесне спокутування провини. А провина буває різною за своєю величиною. Тому потрібно вибирати таку словесну формулу, яка б відповідала ситуації та давала можливість досягти бажаного результату.

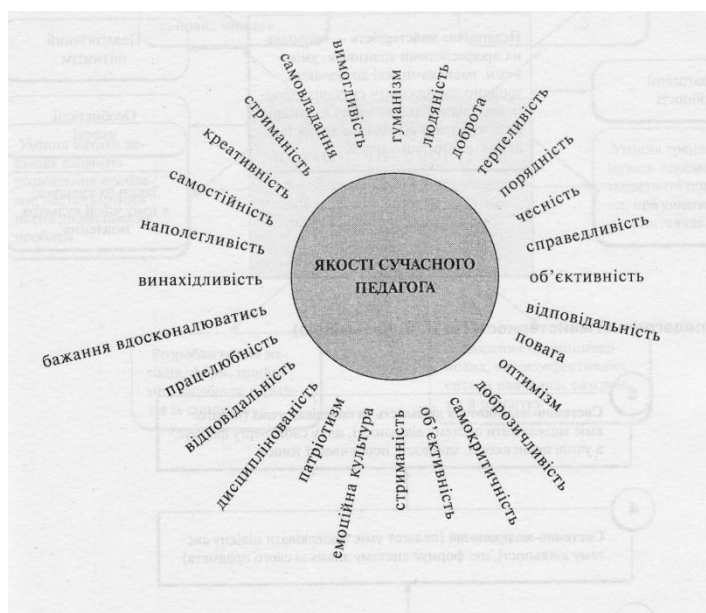
Якщо провина невелика, можна сказати: "Вибачте мені!", "Даруйте!", "Перепрошую".

Коли провина більша, краще мовити: "Пробачте, якщо можете", "Будьте вибачливі".

Серйозна провина вимагатиме такі варіанти: "Я так завинив перед Вами!", "Я не можу не просити у вас вибачення!"

ІНТЕРНЕТ-МЕТОДРАДА як інструмент відкритого ефективного співробітництва з проблем методики викладання у ВНЗ I-II рівнів акредитації".

Травень 2015

Мовознавці рекомендують утримуватися від використання форм "вибачаюсь" і "пробачаюсь". Адже морфема -ся означає "себе".

Запозичені слова із французької мови "пардон" чи з англійської - "сорі" звучать манірно і претензійно.

Культура мовлення — широке і об'ємне поняття, але передусім — це грамотність побудови фраз, простота і зрозумілість викладу, виразність, яка досягається вмінням дібрати потрібні слова та синтаксичні конструкції та активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення — тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації, дикції, правильна вимова слів, правильне використання спеціальної термінології. Безсумнівно, для успішності професійної діяльності викладача необхідними є такі риси його мовлення, - тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, як бездоганна дикція, дотримання всіх орфоепічних норм сучасної української літературної мови, добре поставлений голос, уміння керувати диханням, тобто професійне володіння технікою мовлення. Не можна уявити живого мовлення без інтонації. Однак проблема полягає в тому, що навчитися інтонації як твердять психологи неможливо. Слід зауважити, що штучно створена інтонація помічається слухачами одразу, саме природність інтонації, її відповідність ситуації спілкування є її головними комунікативними перевагами.

Викладачів з великим стажем роботи завжди можна впізнати за особливим голосом (вимогливим, владним або повчальним), за мімікою (вона чітко виражає оцінку дій партнера). Такі викладачі часто є категоричними і безапеляційними у висловлюваннях, схильні до нав'язування власної думки. Це є наслідком тривалої рольової взаємодії, в якій викладач виступає домінують, авторитарною стороною з правом переваги. Тому важливе завдання для викладача — здійснювати постійне самоспостереження за своєю поведінкою, щоб своєчасно вловити у ньому ті зміни, які можуть стати стійким стилем спілкування.

Стиль спілкування, який задає викладач, суттєво впливає на ставлення студентів до його навчального предмета. Надміру далека дистанція, яку встановлює викладач між собою та студентами, часто призводить до того, що студенти бояться звертатися до нього за поясненнями, приховують своє нерозуміння. Надто близька відстань, неформальні стосунки можуть викликати в студентів ілюзію необов'язковості, небажання глибоко засвоювати навчальний предмет. Необ'єктивність викладача до студента, неадекватно занижена оцінка його здібностей і знань, нетактовність у спілкуванні можуть викликати глибокі емоційні травми, внаслідок чого навіть після закінчення навчального закладу в самостійній професійній діяльності звернення до відповідних знань може або блокуватися, або активізувати сліди пережитого.

ІНТЕРНЕТ-МЕТОДРАДА як інструмент відкритого ефективного співробітництва з проблем методики викладання у ВНЗ I-II рівнів акредитації".

Усне мовлення викладача існує в двох різновидах:

- монологічне мовлення (розповідь, лекція, коментар, тлумачення правил, термінів);
- діалогічне мовлення (бесіда з студентами).

Елементи технології побудови уроку	Модель «урок-діалог»	Модель «урок-монолог»
Мета уроку, і спрямування	Розвиток інтелектуального, творчого потенціалу учнів засобами вивчення основ наук. Збагачення учнів знаннями, розвиток умінь, навичок формування ставлення до знань як передумови їхнього особистісного розвитку і становлення	Інформаційне насичення учнів, виклад готових знань і перевірка їх засвоєння відповідно до вимог шкільної програми. Зорієнтованість кінцевої мети навчання на оцінку знань, умінь і навичок учнів, вивчення предмета сприймається лише як засіб підвищення освітнього рівня учнів

Визначальною рисою діалогічного мовлення є гуманістична позиція викладача щодо студента у процесі навчання і навчального спілкування. Побудований на принципах гуманізму, діалогічний підхід до педагогічної діяльності і спілкування, що визначає професійну культуру педагога, має на меті: - створення сприятливого психологічного клімату є ділові і товариські відносини викладача зі своїми колегами і партнерські принципи взаємодії зі студентами, які свідчать про культуру педагогічного спілкування і дають змогу забезпечити послідовність та ефективність виховного впливу, перехід від директивного до демократичного, рівноправного стилю спілкування.

За часів незалежності, а відповідно і надання українській мові статусу державної, перед суспільством постало важливе завдання: провести "українізацію української мови, а значить і мовлення: насичення їх власне українською лексикою та фразеологією, властивими гарній мові і такому ж мовленню граматичними формами та синтаксичними конструкціями". В активному словнику викладачів рідної мови та літератури повинні з'явитися такі слова, як варто, водограй, доробок, книгозбірня, крилатий, обачний, цнотливий, започатковувати, занедужати, повсякчас.

Для урізноманітнення й збагачення мовлення доцільним є використання словосполук-фразеологізмів (наприклад, *вільний птах, наріжний камінь*),

крилатих висловів ("Де згода в сімействі, там мир і тишина" (І.Котляревський), "І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь" (Т.Шевченко).

Часто можемо почути у розмові калькування російських фразеологізмів: "думки співпадають" (замість збігаються), "відношення" (замість ставлення) до навчання, "круглий" (замість цілий) рік, що є грубим порушенням усіх норм.

Характеризуючи помилки пов'язані з неприйнятними у літературній мові утворень на зразок "Галін" (правильно Галин), "з року в рік" (рік у рік), "дочкин" (доччин).

Морфологічні помилки зустрічаються частіше у мовленні викладачів. Найпоширенішими є помилки у морфологічних формах слів ("баче", "хотять", "самий прекрасний"), у вживанні словосполучень числівників з іменниками на означення часу ("в сім годин", "п'ять хвилин десятої"), складних форм числівників ("п'ятидесяти", "стома").

Висновок

Викладач зобов'язаний бути не тільки компетентним фахівцем з високою науковою і діловою кваліфікацією, виконавською дисципліною, не лише духовно багатою особистістю, що несе моральну відповідальність за свою навчальну і виховну діяльність; педагог має бути водночас комунікабельний особистістю з високою культурою спілкування, вмінням вести діалог, дискутувати, забезпечувати позитивний моральний та емоційний настрій у педагогічній взаємодії. Одним з обов'язкових умінь, необхідних кожному вчителю, вихователю, а також викладачу незалежно від фаху, В.О.Сухомлинський вважає "мистецтво говорити". Справжній педагог "повинен досконало володіти виховними засобами мудрого слова". На думку В.О. Сухомлинського слабкість "багатьох учителів у тому, що слова їх не доходять до тих, кому вони звернені". Від рівня мовної культури залежить як імідж, так і авторитет викладача. В сучасному світі інформація дуже швидко оновлюється, сама мова розширюється проникненням в неї іншомовних термінів, тому викладач постійно має розширювати свій словниковий запас.

Мовлення викладача має бути для студентів взірцем. За допомогою цього слова і точного висловлювання педагог розвиває історичну пам'ять народу, залучає до багатогранної культури молодь.

З впевненістю можемо погодитись із думкою про те, що "справжній вчитель — завжди "учень", тому педагоги повинні постійно збагачувати й оновлювати свої знання, вдосконалювати мовлення, підвищувати його культуру.

Література

1. Макаренко А.С., *Про мій досвід* // *Твори: в 7 томах.* – том 5, - с. 210, 247.
2. Сухомлинський В.О., *Слово про слово. Слово вчителя в моральному вихованні* // *Вибрані твори: том 5, - К., 1977.* – том 5,- с.82, 321.
3. Кан-Калик В.А., *Учителю о педагогическом общении.* – М., 1987.- с. 97.
4. *Все начинается с учителя / під редакцією К.А. Іванов,* - М., 1983. – с. 41-43.
6. Коваль А.П., *Культура ділового мовлення: писемне та усне ділове спілкування.* – 2-ге вид., переробл. і допов. – К., 1997. – с.193-280.
7. Коваль А.П., *Культура української мови,* - К., 1986. – с.192.
8. *Учіться висловлюватися / П.І. Білоусенко, Ю.О. Арешенков, Г.М. Віняр та ін.* – К.,1990. – с. 126.
9. Чак Є.Д., *Барви нашого слова,* - К., 1989. – с.176.
10. Бабич Н.Д., *Практична стилістика і культура української мови,* - Л., 2003. – с. 136-142, 241-384.
11. Лабунская В.А., *Невербальное поведение: социально-перцептивный подход.*- с.16-17.

